

**Ґуру, спільник і скептик.
Історії про науку, секс і
психоаналіз**

КУПИТИ

Геніальна й дотепна книжка про переплетені долі психоаналітика Ернеста Джонса, хірурга Вілфреда Троттера та ґуру психоаналізу Зигмунда Фрейда

Розумний, впевнений у собі й надзвичайно амбітний уельський психоаналітик Ернест Джонс був найближчим соратником і найпалкішим учнем Зигмунда Фрейда. Джонс пропагував психоаналіз, як своєрідну світську релігію. Тим часом чоловік його сестри Вілфред Троттер — знаменитий хірург, який врятував життя Георга V, і став лікарем Фрейда під час його лондонського заслання — не піддався чарам фрейдизму. Він не сприймав спиритних кар'єристів від медицини, не довіряв грандіозним теоріям, був позбавлений пихатості й самозакоханості, що діяло як своєрідна «вакцина» проти Фрейда.

Від першого психоаналітичного конгресу в Зальцбурзі до хвороби короля Георга й першої зустрічі Фрейда й Троттера — Шеймус О'Магоні не просто розповідає історію трьох визначних постатей, а й розкриває всі секрети сексуальних одержимостей інтелектуальних і богемних кіл Лондона, Кембриджа й Відня. «Ґуру, спільник і скептик» охоплює тридцять переломних років європейської історії, серед якої і творив невдаха-невропатолог із Відня, який здобув світовий вплив.

Розділ 1

У 1902 році Ернест Джонс, 24-річний студент ординатури при лікарні Університетського коледжу Лондона (ЛУКЛ), допомагав Вілфреду Троттеру, на шість років старшому за нього асистенту хірурга, з подвійною ампутацією — ноги чоловіка неможливо було врятувати. Кожен відтяв по одній. Ось як його історію переповідає сам Джонс у своїх мемуарах із невинуватою назвою «Вільні асоціації» (1959):

Таких, як він, називають «вуаєристами»: він збуджувався, підглядаючи за сценами еротичного характеру, і, оскільки іншого способу задовольнити свої потреби, бідолаха, ймовірно, не мав, він блукав станціями метрополітену, виглядаючи парочки у вагонах (електрику тоді, певна річ, ще не провели); щойно потяг заїжджав у тунель, він прокрадався по підніжці в надії запастися бажане. Ризикована справа — до вагона треба повернутися до наступної станції, а втім, він добре знав усі переїзди й умів визначати час прибуття. Та того фатального дня емоції взяли гору; він не втримався і впав на колію, а з протилежного боку ішов потяг, і йому переїхало ноги. Не знаю, як це каліцтво позначилося на психіці чоловіка, але припускаю, що відчутно, — еталонний зразок поєднання фізичної та психологічної травми.

Сусідство парафілії та хрящів дає нам підстави без зайвих роздумів класифікувати оповідку Джонса як «фройдистську», а також підіймає завісу над майбутнім, у якому він став Віто Корлеоне від психоаналізу.

Коли Зигмунду Фройді було під тридцять і його ще ніхто не знав, він із месіанською впевненістю заявив своїй нареченій Марті, що колись напишуть його численні біографії. 1944 року Джонс на знак пошани призупинив роботу над «Вільними асоціаціями» і зосередився на життєписі Зигмунда Фрейда — той вийде у трьох томах упродовж 1953-1957 років і матиме великий успіх. Монументальна праця Джонса, яку хвалили критики й добре купували, сприяла поширенню фройдизму в англослов'янському світі, однак майже всі наступні біографи — а як і передбачав Фройд, їх було чимало — не шкодуючи зусиль, викривали її численні помилки, фактологічні й ідеологічні. Завершивши роботу над життям Фрейда, Джонс знову взявся за власні мемуари, але помер 1958-го у віці сімдесяти дев'яти років, так їх і не скінчивши.

Спонтанелічана успіхом психоаналізу громадськість часто ставить популярність фройдисвітою на початку та в середині ХХ століття у вину (або заслугу) Ернесту Джонсу. Навіть затятий фройдо-скептик, психіатр і автор низки статей Ентоні Денієлз (який пише під псевдонімом «Теодор Далрімпл»)

відзначив виняткові проповідницькі здібності Джонса, паралельно міркуючи про його несправедливе забуття:

Чиста правда, що нинішня слава доктора Джонса не відповідає його внескові. Я навіть думав провести такий експеримент: порахувати, скількох людей на вулицях Нью-Йорка, Лондона й Сіднея я опитаю, перш ніж зустріну когось, хто чув про Ернеста Джонса. Рідкісна нагода емпірично довести важливий культурологічний закон: в епоху знаменитостей слава людини обернено пропорції внеску.

Джонс хотів стати для Фройда тим, чим Гакслі був для Дарвіна: «Ми обидва мали "бійцівський характер"». Він узяв на себе всю управлінську, організаційну й видавничу роботу, яку Фройд не міг чи не хотів виконувати. А Джонсу вона була до душі: він засновував психоаналітичні асоціації та товариства й керував ними (і фактично був довічним президентом двох із них); знаходив англійських перекладачів для величезного доробку Фройда; провертав розвідувальні операції з виявлення й вигнання єретиків, а тоді інформував Фройда про їхній перебіг у листах, якими вони обмінювалися тридцять років; витяг хворого й старого Фройда з Австрії після аншлюсу 1938 року, залучивши свої широкі дипломатичні й політичні зв'язки. Джонс був Гакслі, Бозвеллом і святим Павлом в одній особі. Жінки перед Джонсом «мліли» (із незбагнених причин), а от чоловіки здебільшого недолюблювали. Низький, нудний, категоричний, сам себе він характеризував як людину «безапеляційну, безтактну і зарозумілу». Колега-психоаналітик писав, що обличчя Джонса було «прісним, як заправка до салату, але з пікантною ноткою». Розумник і аутсайдер, студент медичного факультету Університетського коледжу Лондона із силою-силенною медалей і відзнак, Джонс соромився свого дрібнобуржуазного походження і швидко позбувся акценту уродженця півдня Уельсу. Доля щедро його обдарувала: він мав хист до мов, добре писав, був по-марафонськи витривалим і здібним організатором. Якось у дитинстві Джонс вразив матір, сказавши їй, що мріє підпорядкувати собі «енергію». Він досконало володів ораторським мистецтвом і оговтувався від невдач, які прикінчили б кар'єру більшості людей, — зухвальства Джонсу не бракувало. А втім, бракувало оригінальності, і Джонс це розумів, попри юність і зарозумілість. І сприймав як констатацію, а не девальвацію: учень заповзвся шукати вчителя. Джонс обожнював сера Віктора Горслі й сера Джона Роуза Бредфорда, видатних лікарів-аристократів із ЛУКЛ, та першим, до кого він прикипів, як до старшого брата, був Вілфред Троттер: «Мій найкращий друг і — як не рахувати Фройда-найважливіша людина в моєму житті».

Уродженець містечка Коулфорд неподалік лісу Діна у графстві Глостершир Троттер теж був аутсайдером; туберкульоз хребта або «костоїд», яким він

захворів у дитинстві, прикував його до ліжка на багато років. Через вимушене усамітнення він став патологічно сором'язливим; Джонс був його єдиним близьким другом. Із затяжних дитячих хвороб народжуються письменники: Троттер перечитав чи не всі класичні твори англійської літератури, а Біблію знав напам'ять. Він був справжнім ерудитом, цікавився психологією, філософією та соціологією. Часто-густо хірургія заволодіває умами лікарів-практиків доценту, тож хірург-інтелектуал — вид не менш червонокнижний, ніж єдиноріг. Троттера називали «філософом від професії, де їх немає». Джонс продовжував ним захоплюватися навіть на схилі років: «Я не зустрічав нікого, хто перевершив би Вілфреда Троттера у тверезості суджень, ставився б до життя із більшим філософічним спокоєм, краще розумів би суть людської природи — індивідуальної та колективної — чи так добре знався б на наукових засадах і так ревно їх відстоював би». Схоже, сам Джонс знався на «наукових засадах» гірше, а тому пішов до Фрейда, відцуравшись Троттера. Хоч він і рішуче це заперечував, та за своєю натурою Джонс був людиною легковірною, тоді як Троттер сповідував принцип наукового скептицизму. І заради нього ішов на ризики: приміром, власноруч перерізав собі сім шкірних нервів, щоб оскаржити статтю, «висновки» якої здалися йому сумнівними.

Троттер сутулювся і здавався старшим за свої роки. Коли він все ж висловлювався, долаючи ядучу сором'язливість, його нечасті репліки були дотепними й влучними. Те, що Троттер обіймав скромну посаду асистента хірурга, не завадило видатному нейрохірургові серу Віктору Горслі казати усім, що це єдиний лікар у ЛУКЛ, чию думку він поважає. (Ця щира похвала була водночас виявом глибокої зневаги на адресу досвідченіших колег). За тверезий розум і спритні руки той регулярно доручав йому серйозні операції. Обрати хірургію троттера надихнув Горслі, а ще саме ця галузь медицини була найбільш новаторською на той час.

Ернест Джонс сам не розумів, як пробрався крізь товстий панцир Вілфреда Троттера, тож спитав його напругу: «Він сказав, що річ у моїй уяві, однак, на мою думку, я просто став для нього вдячним слухачем, якого він потребував, попри свою відчуженість чи радше через неї». Вони так добре ладнали, що 1905 року спільно винайняли кімнати під кабінет на Гарлі-стріт, де й оселилися. У ті часи така щира й близька дружба між двома молодими чоловіками не була рідкістю. Жінки й чоловіки все ще належали до різних освітніх і професійних сфер. А тяжка понаднормова праця в лікарні зближувала молодих спеціалістів, як зближує й нині.

«Хоч Троттер і був професійним хірургом, — пригадує Джонс, — його все життя більше цікавив дух, ніж матерія; він і мене цим заразив». Вони виписували кількадесят періодичних видань із науковими публікаціями, «але в основному, — пише Джонс, — ми говорили, говорили, говорили». Віра в

соціальний і науковий прогрес була в zenіті, нічим не затьмарена, а тому ці двоє мали доволі туманні уявлення і про реорганізацію суспільства науковими принципами, і про застосування біології в психології. Зворушливі у своєму утопізмі й серйозності, воки жили у світі, не заплямованому іронією і засиллям цинізму. Не уявляю, щоб двоє сусідів по квартирі вели розмови та сої глибини сьогодні.

За словами Джонса, саме троттер звернув його увагу на віденського невролога Зигмунда Фрейда, показавши рецензію на «Дослідження істерії» (1895), написане у співавторстві з Нозефом Броєром. Зацікавившись, Джонс ознайомився з історією «Дори» у «Фрагменті аталізу випадку істерії» (1905). Джонс і Троттер так багато читали по-німецьки, що найняли репетитора, який приходив до них тричі на тиждень. Чоловік був родом із Берліна, і невдовзі Джонс вільно заговорив німецькою з, як він стверджував, яскраво вираженим пруським акцентом. Троттер не виявляв особливого інтересу до чужоземних країв і їхніх жителів, однак його німецької вистачало, щоб читати журнали й книжки.

У молодості Троттер (як і Фрейд) перебував під впливом Ніцше й Шопенгауера. Його (як і Фрейда) приваблювали масштабні теорії людської поведінки. У «Вільних асоціаціях» Джонс пише, що вони з Троттером склали план майбутньої книжки, «детального й безкомпромісного викриття хвороб цивілізації». Багато років по тому, коли Троттер став найвидатнішим хірургом Англії, він це заперечував. Можливо, ніяковів від згадок про молодого Вілфреда, одержимого мегаломанськими ідеями: «виведенням кращої раси» чи перейменуванням міст на честь тих, хто нарешті ліквідує «жорстокі, агресивні й експлуаторські нахили людини» (себто на честь його самого й Джонса). З іншого боку, Джонс не аж такий надійний мемуарист, тож цілком можливо, що тако розмови не було, адже біографічної правди не дошукатися.

КУПИТИ